

Освіта як цінність в сучасних умовах виховання

Студенти: Павло Дячук , Маїя Перфільєва

Науковий керівник: доцент Людмила Перфільєва

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини вул. Садова, 2

тел. (04744) 3-53-08

Анотація

У статті дається аналіз сучасного стану проблеми ціннісних орієнтацій і відносин, а також тенденції їх розвитку. У зв'язку з концепцією особистісно-орієнтованого утворення досліджується сутність категорії “ціннісне відношення до освіти”. В аспекті досліджуваної проблеми аналізується зміст сучасної початкової освіти.

Ключові слова

В роботі розглядаються вихідні категорії, які необхідні для розуміння сутності процесу виховання відносно до освіти, як цінності, є “цінність”, “освіта”, “освіта як цінність”.

У вітчизняній науці накопичений деякий досвід вивчення теоретичних питань по аксеологічній проблематиці. Кожна наука, що займається людиною і суспільством, не може лишатися у стороні від проблем, пов'язаних з людськими цінностями. У теперішніх умовах існує необхідність взаємодії вчених, які представляють різні спектри знання, у справі рішення складних і супротивних аксеологічних проблем [1]. Проблеми ці вкрай важливі, так як “цінності виступають інтегративною основою як для окремо взятого індивіда, соціальної групи, культури, нації, і для людства в цілому” [2].

Сучасна реальність педагогічної науки – це різноманітні підходи, рівні дослідження, неоднозначність понять і категорій. До категорій відносяться такі, як “цінність”, “освіта”, “освіта як цінність”.

Теоретичне осмислення поняття “цінність” потребує міждисциплінарного підходу. З цією метою звернемося до наук, які мають справу з вартісною проблематикою, до гуманітарного знання і розглянемо позиції представників різних наук.

Хоч у науковій літературі категорії “цінність”, порівняно з іншими аксеологічними категоріями приділяється більше уваги, у науці вона досі однозначно не визначена.

Поняття, яке розглядаємо, належить до розряду багатозначних, поширених і у сфері повсякденної свідомості, і у сфері наукового знання. В повсякденному слововикористанні цінності пов’язується з оцінюючим їх суб’єктом і розуміються як щось значуще, вкрай важливе, первинне для окремої людини і людства в цілому (людина, культура, наука, праця та ін.). Можна зустріти і інше розуміння цінностей – як деяких абстрактних суттєвостей, ідеалів (свобода, добро, краса, істина та ін.).

При зверненні до різних теоретичних витоків знаходимо підтвердження того, що спектр конкретних висновків поняття “цінність” достатньо широке. Різні автори використовують це поняття у несхожих, іноді взаємовиключних значеннях і воно, не утворює “єдиного проблемного поля” [2]. Частіше за все автори обмежуються або науковою класифікацією або констатацією різних аспектів.

На початку дослідження звернемося до філософії і соціології, оскільки цінність – це в першу чергу філософсько-соціологічна категорія. Це допоможе нам більш цілісно розкрити аксиологічну сутність цього поняття. Почнемо з сучасних довідникових джерел. Філософський енциклопедичний словник дає таке визначення: “Цінність – термін, який широко використовується у філософській і соціологічній літературі для вказівки на людське, соціальне, культурне значення визначених явищ дійсності”.

Словник із соціології дає визначення, яке відрізняється по формі, але істотно схоже з попереднім, тільки трактується більш широко: цінності соціальні – в широкому значенні – значимість явищ і предметів реальної дійсності, з точки зору їх відповідності або не відповідності потребам суспільства, соціальних груп і особистості; в більш вузькому – моральні, естетичні імперативи, які напрацьовані людською культурою і які являються продуктами суспільної свідомості.

Вони узагальнили наявність всіх знань, які були у науці з цього приводу, і змогли дати йому визначення через поняття суспільної значимості предмета і соціальної установки.

І. Кант у “Критиці практичного розуму” вказав на відмінність уявлень про обов’язкове, цінності і норми - з однієї сторони, і уявлень про існуюче в світі речей, того що є - з іншої сторони. Він розумів цінності як орієнтири для належної поведінки. Кант задав поштовх розвитку аксіології як визначеної системи знань про сутність у природі цінностей. У такому розумінні аксіологія розвивалась представниками різних філософських шкіл і напрямків [7].

Дж. Дьюї стверджував, що джерело цінностей знаходиться в перетворених потребах людини, а самі потреби фіксуються у фактах, які спостерігаються у дійсності.

Г. Ріккерд в роботі “Науки про природу і науки про культуру” писав: “суть цінностей якраз і полягає в їх значимості, а не в їх фактичності”.

Е. Дюркгейм звертає увагу на те, що висловлюючи цінні судження, людина перестає бути хазяїном своїх оцінок, оскільки на нього впливає суспільна свідомість. Автор підкреслював об’єктивність цінностей і не погоджувався з поширеною думкою, що цінність є властивістю речі і виражає її суть . Він був більш схильним зв’язувати сутність цінностей з ідеалами, так як на його думку і ті і інші мають соціальне походження [4].

Аналіз представлених робіт наводить на думку, що поняття цінність в філософських роботах визначалось за допомогою різних категорій: “користь”, “значимість”, “важливість”, та ін.

Більшість передових закордонних і вітчизняних соціологів у своїх дослідках піднімали проблему цінностей. Особливий вплив на визначення соціологічного статусу категорії “цінності” і соціологічну специфіку цінностей проблематики зробили класики соціології [3].

Макс Вебер розглядав цінності як найважливіший елемент суспільної свідомості, вважав, що вони забезпечують інтеграцію суспільства, допомагаючи індивідам здійснювати соціально схвалений вибір своєї поведінки[2].

Видатний американський соціолог ХХ століття Т. Парсонс трактував цінності як найвищі принципи, своєрідні точки опору, на основі яких досягається згода в окремих групах і суспільстві в цілому.

Сьогодні соціологи вивчають і аналізують цінності і ціннісні уявлення перш за все як засоби взаємозв'язку соціального і індивідуального початку у поведінці людини, як один з механізмів регулювання і стимулювання людської поведінки, як засіб знаходження людиною самої себе, свого існування у складному світі.

У зв'язку з розвитком інноваційних процесів у науках, в тому числі і в освіті, активізувалась увага психологів до вивчення цінностей. Поняття цінність розглядається ними перш за все як елемент структури особистості - погляди, переконання, інтереси.

Вчені проводять паралелі між такими поняттями як особистісний сенс, значимість, установка. Викликає цікавість дослід вивчення людських цінностей доктором психології А. Маслоу. Вчений під цінностями бачив поняття, можливості, потреби, які знаходяться в ієрархічній залежності один від одного. Він виділив дві діалектично пов'язані між собою групи цінностей: цінності розвитку і цінності здорового регресу. Поняття цінності являється центральним для аксіології і визначає предмет її вивчення. Відповідно аксіології – це телеологічна нормативна категорія яка поєднує усе, що може бути метою, ідеалом, предметом прагнення, цікавості.

Аксіологія, як особлива теоретична дисципліна, відгалуження філософського знання, виникла на початку XX століття на Заході. Це стало можливим у результаті росту ціннісної проблематики, визначення категоріально-понятійного апарату і безпосередньо предмету вивчення, нових методів. В радянські часи аксіологія отримала своє поширення в 60-ті роки у вигляді марксистської теорії цінностей. Термін для визначення цієї галузі знання вперше був застосований французьким філософом П. Лапі і німецьким філософом Є. Гартманом на початку XX століття.

Основна мета аксіології - вивчення цінності всіх типів, їх взаємовідносин самої природи цінностей. Вона класифікує їх відповідно уявленням які склались традиційно про сфери суспільної діяльності.

В радянській педагогічній науці аксеологічні знання практично були відсутні, а ті що використовувались – не мали системи. На сьогоднішній день важливість аксеологічної проблематики очевидна як для теоретиків так і для практиків сучасної освіти.

У 80-ті роки у рамках філософії освіти активно обговорювалось питання про самостійний науковий статус педагогічної аксіології. У цей час досліджувалось багато проблем: ціннісні пріоритети розвитку вітчизняної освіти, освітні цінності в генезисі, ціннісні відношення і орієнтації сучасного учня школи та інші.

В роботах педагогів-дослідників частіше за все зустрічаємо визначення поняття, яке розглядаємо, у широкому сенсі. До цінностей вони відносять все те, що важливе для людини, що задовольняє або може задовольнити його потреби.

Загальнолюдські цінності, їх вивчення, визначення способів залучення підрастаючого покоління до них – тематика багатьох робіт. Сенс поняття “загальнолюдське” визначається в них як загальна форма зв’язку і діалогу епох та поколінь, особистості і суспільства, засобів взаєморозуміння людей, соціальних груп, культур, основи для становлення міжнаціональних відносин. А загальнолюдські освітні цінності – це інтегровані національні цінності, які

узагальнюють конкретно-історичний досвід сукупної загальної життєдіяльності людства.

Проблемою змісту освіти з позиції наповнення його ціннісними відношеннями займаються різні вчені. Були визначені важливіші цінності, які повинні стати ядром ціннісної системи кожного учня: Людина, Життя, Суспільство, Праця та ін. Автори говорять про пізнання як цінність, але категорія “освіта” відсутня у запропонованій ними ціннісній системі.

Висновок аналізу класифікації педагогічних цінностей у сфері освіти містить чотири групи: соціально-політичні цінності, інтелектуальні цінності освіти, моральні цінності освіти і цінності професійної педагогічної діяльності.

У 90-ті роки у значній мірі завдяки інтенсивному розвитку особистісно-орієнтованої освіти, ідей гуманізації і демократизації сучасної школи, проблема цінностей стала звучати по новому. Вивчення філософсько-соціологічних і психолого-педагогічних аспектів, аналіз поглядів представників різних областей знання дозволили нам визначити свою позицію відносно поняття яке розглядаємо.

Таким чином, “цінності” – це значення явищ і об’єктів дійсності які здатні задовольнити потреби і інтереси людини у процесі його практичної діяльності. Вони виступають цілями і нормами поведінки людини, орієнтирами його життєдіяльності. Система цінностей складає основу особистостей, сприяючи її розвитку і становлення. По природі своїй цінності об’єктивно-суб’єктивні. Об’єктивні вони в силу своїх якостей, незалежно від людини, а стають суб’єктивними внаслідок надбання особистісної значимості для нього.

Наступним поняттям, яке потребує детального аналізу в рамках дослідження, який проводиться, є “освіта”. Його можна віднести до більш давнього наукового поняття, але, не дивлячись на це, вкладений в нього зміст іноді різний. Існує широкий спектр дослідів по питанню природи і сутності освіти: від абстрактних ідеалів, цілей і принципів до конкретних проектів реорганізації системи. У педагогіці винайдено багато підходів до аналізу даного поняття, але

вони ускладнені наявністю близьких по змісту понять: навчання, виховання, розвиток, соціалізація та ін.

Розробка проблеми сутності освіти людини і його природи бере свій початок в античності і проходить через всю історію філософської думки. Довгий час питання формування особистості розглядалися в рамках філософії (Аристотель, Платон та ін.).

Якщо звернутися до історії, то можна відмітити, що до XVIII століття поняття “освіта” ні в документах, ні в філософських і педагогічних працях не зустрічалась. Замість цього використовувався термін “виховання”, який ввібрав у себе і навчання (придбання навиків читання, письма, засвоєння елементарних знань), і безпосередньо виховання (праця, відпочинок, харчування, поведінка, відношення).

Протягом значного часу поняття “освіта” пов’язувалось з поняттям “культура”, а самостійний категоріальний статус воно надбало після того, як відокремилось від інших понять. Першочергово під освітою розуміли особливий спосіб перетворення тих задатків і можливостей, якими наділила людину природа.

Різні освітні концепції майже завжди будувались і розглядалися з антропологічних позицій. В різні історичні періоди змінювався взаємозв’язок людини з суспільством, видозмінювався і зміст освіти, але всі зміни в кінцевому результаті концентруються на людині, як на джерелі і досягнень, і проблем суспільства (С.І. Гессен, В.В. Зеньковський, та ін.).

Педагогічні наслідки видатних вітчизняних педагогів, їх вклад в працю про пріоритетні цінності виховання є значущим джерелом розвитку педагогічної науки їх часів і сучасності.

Складність і багатоаспектність категорії “освіта” підтверджують і роботи сучасних вчених. Це пошук шляхів розвитку і реформування освіти, нових методологічних підходів та нових поглядів на світ.

Якщо розглядати освіту як соціальне явище, то воно являє собою сферу суспільної діяльності, в результаті якої здійснюється цілеспрямоване залучення молоді до життя у суспільстві.

На рівні повсякденної свідомості освіта частіше за все розглядається як процес і результат освоєння людиною соціально-значимого досвіду, в результаті якого проходить становлення особистості і її соціалізація.

Аналіз робіт, виконаних за останнє десятиліття показав, що вибираючи для аналізу відповідний аспект, явище, яке розглядається частіше за все, дослідник акцентує на ньому свою увагу (соціальний інститут, вид діяльності, процес, система, результат та ін.). Але для складу ясної картини і визначеності у відношення категорії “освіта” необхідний облік усіх її сторін.

Учасники круглого столу, робота яких була присвячена аналізу стану, проблем і перспектив освіти, виділяли антропологічну площину його сутності. При вивченні освіти як явища неможливо абстрагуватися ні від антропологічного, ні від соціокультурного вимірів, так як закладений природою освітній потенціал людини піддається складному впливу з боку суспільства в цілому і окремих його інститутів, безпосередньо.

Аналіз сучасних наукових джерел підтверджує багатогранність проявів освіти, які породжують існування різних точок зору на його задачі, методи, форми та ін. Сьогодні стоїть питання про наповнення змісту освіти ціннісними аспектами і про самотійну цінність цього явища.

Багатоаспектність поняття “освіта” потребує його осмислення на декількох рівнях одночасно – державному, суспільному, особистісному.

Аналіз робіт дозволяє зробити висновок про те, що більшість авторів розглядає поняття “освіта”, виходячи з його багатофункціональності. Варто прислухатись до точки зору В.П. Зінченка, який підкреслює, що “...головною цінністю всієї системи освіти є її здатність відкривати, формувати, зміцнити індивідуальну цінність освіти у всіх її вихованців. Автор стверджує, що необхідно, в першу чергу, піклуватись про роль освіти у житті кожної окремої людини і вже після – соціуму [5].

“Освіта як цінність” у рамках цього дослідження розглядається у трьох аспектах: соціальна значимість освіти (практичний аспект), особистісна значимість (психологічний аспект) і їх з’єднання у процесі виховання ціннісного відношення до освіти у навчально-виховному процесі.

Соціальна значимість освіти самоочевидна. Освіта являється невідривною ланкою загальної політики держави. Готуючи молоде покоління до життя у суспільстві, держава піклується про своє майбутнє. Без політики з боку держави система освіти не буде прискорювачем процесу одужання і прогресу суспільства. На сьогоднішній день кожна цивілізована держава зацікавлена в освіті своїх громадян. Визначається і той факт, що для модернізації суспільства і його розвитку, відношення до освіти і його стан мають вирішальне значення.

Особистісна значимість освіти також очевидна, але її усвідомлення іноді приходить дуже пізно, з життєвим досвідом і мудрістю. Вкрай важливе питання відповідності вимог особистості до освіти і наявності тих освітніх послуг, які може запропонувати своїм громадянам держава. Важлива практична задача школи і кожного вчителя полягає у поєднанні соціальної і особистісної значимості освіти. Наукова проблема – в обґрунтуванні умов такого поєднання у процесі виховання ціннісних відношень до освіти серед громадян, які задіяні у навчально – виховному процесі. Існує думка, що при перехресті двох сфер (суспільства в цілому і кожної окремої людини) пріоритет необхідно віддавати окремій людині. Саме ціннісне відношення здатне вирішити ті протиріччя, які виникають при боротьбі між обов’язком та бажанням, свободою та відповідальністю, мотивами морального та утилітарного характеру.

Вихідними категоріями, які необхідні для розуміння сутності процесу виховання відносно до освіти як цінності, є: ”цінність”, ”освіта”, ”освіта як цінність”. Виходячи з аналізу основних положень теорії цінностей, була визначена наша позиція відносно даних понять.

“Цінності” – значення предметів і явищ дійсності, здатні задовольнити потреби та інтереси людини у процесі його практичної життєдіяльності. У своїй основі цінності об’єктивно-суб’єктивні. Об’єктивні вони за своїми

властивостями, незалежно від людини, а стають суб'єктивними з огляду на надбання особистої вартості для неї. Система цінностей утворює основу особистості, сприяючи її розвитку і становленню.

“Освіта” (як соціальне явище) – сфера суспільної діяльності, яка здійснює передачу нащадкам культури людства.

“Освіта” (як особистісне явище) – умова і засіб розвитку і соціалізації особистості.

“Освіта як цінність” розглядається у трьох аспектах: соціальна значимість освіти (практичний аспект), особистісна значимість (психологічний аспект) і поєднання їх у ціле під час процесу виховання ціннісного відношення до освіти у навчально-виховному процесі.

Практична задача школи і кожного вчителя полягає у поєднанні соціальної і особистісної значимості освіти у процесі виховання ціннісного відношення до освіти під час навчально-виховного процесу, а наукова проблема – в обґрунтуванні умов такого поєднання у процесі виховання ціннісного відношення до освіти.

1. Бех І. Правилорідповідне виховання як суспільний виклик // Поч. школа. – 2004 № 1. - 2 с.
2. Вебер М. Избранные произведения / Сост., общ. ред. и послесл. П.П. Гайденко. – М.: Прогресс, 1990. - 804 с.
3. Гайденко П.П., Давыдов Ю.Н. История и рациональность: Социология М. Вебера и веберовский ренессанс. – М.: Политиздат, 1991.- 432 с.
4. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Пер. с фр., сост., послесл. и примечание А.Б. Гофман. – М.: Канон, 1995. – 352 с.
5. Зинченко В.Н. О целях и ценностях образования // Педагогика – 1997 № 5. – с. 3-16
6. Ивин А.А. Основания логики оценок. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1970, 229 с.
7. Кант И. Критика практического разума / Пер. с нем. И предисл. Н.М. Соколова. – СПб: В.И. Яковленко, 1908, 167 с.

УДК 37.013

Pavlo Dyachuk
Lyudmyla Perfilieva
Anatoliy Yatsenko

Education as Value in the Modern Conditions of Upbringing.

The article analyzes modern state of problem of valuable orientations and attitudes and trends of its development. Owing to its connection with the concept of personality-oriented education, the essence of the category of valuable attitude to education is under survey in the article. In the aspect of the problem under survey, the content of modern primary education is being analyzed.

The article deals with the categories for understanding the essence of upbringing process concerning education as value “value”, “education”, “education as value”.